

การแก้ไขปัญหาคความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

A Research Project to Alleviate Poverty and Strengthen Immunity via the Sufficiency Economy

พิมพงา เพ็งนาเรนทร์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาความยากจนของคนในตำบลเขาชก 2) ศึกษาความต้องการของประชาชนเพื่อลดปัญหาความยากจน 3) ศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน และ 4) เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนประชาชนผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชนในตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี จำนวน 364 คน การรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม และข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การ focus group ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนในตำบลเขาชกมีปัญหาคความยากจนอยู่ในระดับปานกลาง 2) ความต้องการแก้ไขปัญหาคความยากจนของประชาชนในตำบลเขาชกคือ ภาครัฐหาแนวทางการลดต้นทุนในการทำการเกษตร และสนับสนุนในเรื่องของการจัดหาอาชีพเสริมและจัดหาวิทยากรมาให้ความรู้กับชุมชนในการผลิตผลิตภัณฑ์ไว้ใช้ในครัวเรือนกันเอง 3) รูปแบบการแก้ปัญหาคความยากจนในตำบลเขาชกคือ การลดรายจ่ายทั้งส่วนตัวและครอบครัว การเพิ่มรายได้คือหาอาชีพเสริม และสร้างโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีโอกาสเข้าถึงการจัดสรรทรัพยากรจากภาครัฐ และ 4) แนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ โครงการผลิตน้ำหมักชีวภาพ โครงการผลิตของใช้ในครัวเรือน และโครงการสานตะกร้าพลาสติก

คำสำคัญ : ความยากจน เศรษฐกิจพอเพียง การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น

¹ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

e-mail : pimpanga_poo@hotmail.com

A Research Project to Alleviate Poverty and Strengthen Immunity via the Sufficiency Economy

Pimpanga Phangnaren

Abstract

The research aims to do the following. 1) Study and analyze the poverty of people in Khaosok Nongyai District, Chonburi province. 2) Learn the educational needs of the people in order to reduce poverty. 3) Study poverty sustainability. 4) Implement the poverty reduction process using research based on the concept of sufficiency economy. The population in this study were 364 people and local leaders in Khaosok Nongyai District, Chonburi province. Data collection was quantitative with a questionnaire and qualitative using a focus group. The research found the following. 1) Poverty in the district is at moderate levels. To tackle poverty, the government seeks to reduce the cost of farming, support of the provision of occupations, and provide training to educate the community in production of household friendly products. 3) Poverty reduction takes the form of expenditure reduction, both personal and family, gaining revenues by finding an extra profession, and professional training in project management to reduce expenses and increase revenue. There were several projects: 1. water and biological fermentation, 2. production of household appliances, and 3. plastic baskets.

Keywords : Poverty, Sufficiency Economy, Strengthen Local Immunity

บทนำ

ปัญหาความยากจนของประเทศไทยเป็นปัญหาเชิงระบบและโครงสร้างระดับชาติที่สั่งสมกันมานาน ซึ่งหลายรัฐบาลและหลายหน่วยงานได้พยายามแก้ไข จนกระทั่งรัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติในการแก้ปัญหาความยากจน ขณะที่สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลให้ปัญหาความยากจนมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น และต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบแบบเป็นองค์รวม (holistic) โดยอาศัยการเชื่อมโยงมิติต่างๆ เข้าด้วยกัน การพัฒนาตามทิศทางตะวันตกได้ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มนายทุนที่เป็นคนร่ำรวยกับกลุ่มคนยากจนเกิดความเหลื่อมล้ำแตกต่างทั้งด้านรายได้ไปจนถึงโอกาส และการเข้าถึงทรัพยากร การพัฒนาเศรษฐกิจที่พึ่งพาตลาดต่างประเทศ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจการตลาด ทำให้เกิดการทำลายเศรษฐกิจแบบยังชีพ ทำให้ต้องตกอยู่ภายใต้ระบบพึ่งพาตลาด เทคโนโลยี และปัจจัยการผลิตจากต่างชาติ เกิดภาวะหนี้สินสูญเสียชีวิตทำกิน อพยพแรงงานและเกิดภาวะว่างงานในที่สุด สำหรับผลกระทบที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย คือ ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศไทยใน พ.ศ. 2540 ซึ่งทำให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ทำให้ต้องมีการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมตามเงื่อนไขของกองทุนดังกล่าว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ตกเป็นเมืองขึ้นทางเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจ การพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ฐานรากของสังคมมีคุณภาพและเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนในระยะที่ผ่านมายังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ส่งผลให้คนไทยจำนวนมากยังขาดภูมิคุ้มกันและไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์ และเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งขาดโอกาสในการเข้าถึงและไม่ได้รับการคุ้มครองจากหลักประกันความมั่นคงทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบทขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากการจัดการพื้นที่แบบแยกส่วน การพัฒนาเมืองและชนบทออกจากกัน ทำให้การเติบโตของเมืองไม่ได้เกื้อหนุนการพัฒนาชนบทเท่าที่ควร ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน รวมทั้งเป็นปัจจัยบั่นทอนความเข้มแข็งฐานรากของสังคมไทยอย่างมาก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของกลุ่มบุคคลต่างๆ หรือแม้แต่ประเทศไทยให้เกิดความสมดุลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง โดยยึดทางสายกลางมีความพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผลและมีระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก การแก้ไขปัญหาคความยากจนในอนาคตจึงควรมุ่งเน้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเพื่อดำรง

ความพอเพียงเดินทางสายกลาง จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพที่สำคัญของประเทศเพราะมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยหลายประการ เช่น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก มีศูนย์กลางทางการศึกษาและสาธารณสุข เป็นศูนย์กลางทางอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว พาณิชยกรรม มีการลงทุนจากต่างชาติ เป็นเมืองท่าการส่งออกชั้นนำของโลก เป็นศูนย์กลางพัฒนาพลังงานน้ำมันของประเทศ และมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจร้อยละ 10.74 เป็นอันดับที่ 5 ของประเทศ (กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด : 2557) รวมทั้งมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงจึงทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีออกคำสั่งทางการปกครองเพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญของจังหวัดทั้ง 16 ปัญหาที่จะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน และให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่ง 1 ใน 16 นั้นคือ การแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับประชาชนในจังหวัดชลบุรี และจากข้อมูลของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชลบุรีได้กำหนดยุทธศาสตร์ การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจน “คนชลบุรี” ปี 2555-2559 โดยมีเป้าประสงค์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ด้านรายได้ด้วยการขจัดความยากจนในชนบทโดยมีกลยุทธ์คือการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ ดังนั้น จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี โดยผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการคิด การเรียนรู้ และสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาความยากจนของคนในตำบลเขาชก
2. เพื่อศึกษาความต้องการของประชาชนในการแก้ปัญหาความยากจนของคนในตำบลเขาชก
3. เพื่อศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน
4. เพื่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

วิธีดำเนินการ

1. ประชากร

ประชากร คือ ประชาชนและกลุ่มผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีประชากรทั้งสิ้น 3,695 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีประชากรทั้งสิ้น 3,695 คน นำมาคำนวณหากลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1967) โดยกำหนดความเชื่อมั่นที่ 95% ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 364 คน ต่อจากนั้นใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่ายจากประชาชนทั้ง 4 หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านคลองพลูล่าง จำนวน 98 คน หมู่ที่ 2 บ้านเขาชก จำนวน 84 คน หมู่ที่ 3 บ้านบึงสามง่าม จำนวน 93 คน และหมู่ที่ 4 บ้านซากนา จำนวน 89 คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การจัด focus group กลุ่มผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชนทุกเพศทุกวัย ครอบคลุมทั้ง 4 หมู่บ้านของตำบลเขาชก จำนวน 30 คน และการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณและแบบสัมภาษณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามที่มีโครงสร้างที่เกี่ยวกับระดับปัญหาความยากจนของประชาชนในตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การทำ focus group ตัวแทนประชาชน และการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยึดกรอบแนวความคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

4.2 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ ในการจัดทำข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อหาค่าเฉลี่ย (mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) แล้วนำค่าเฉลี่ยที่ได้ไปแปลความหมายโดยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดของ Best (นภาพร คงคาหลวง, 2548 : 79; อ้างอิงจาก Best, John W. Research in Education, 1981)

สรุปผลและการอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาระดับปัญหาความยากจนของประชาชนในตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่

จังหวัดชลบุรี โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาระดับปัญหาความยากจนเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนเขาชก เป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด คือ ด้านการมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี รองลงมา คือ ด้านความพอประมาณ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความมีเหตุผล

2. สภาพปัญหาความยากจนของตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

- 2.1 ชาวชุมชนบางส่วนมีค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอ เนื่องจากมีรายได้น้อย ไม่พอกับรายจ่าย
- 2.2 ชาวชุมชนบางส่วนมีหนี้สิน เนื่องจากใช้เงินฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักใช้
- 2.3 ไม่มีอาชีพเสริมเพื่อมาเพิ่มรายได้ ให้พอกินพอใช้ในครอบครัว
- 2.4 อัตราการว่างงานในชุมชนเพิ่มมากขึ้น
- 2.5 ประชาชนในชุมชนที่มีความยากจนไม่มีบ้านเป็นของตนเอง
- 2.6 ประชาชนที่มีความยากจนไม่มีการออมในครอบครัว
- 2.7 เกิดสภาพการเสพยาเสพติดของคนในครอบครัว
- 2.8 ขาดความเข้มแข็งของในครอบครัว
- 2.9 ไม่มีการจัดตั้งสหกรณ์ในชุมชน
- 2.10 ขาดการสร้างความรักความเข้าใจของคนในครอบครัว
- 2.11 ไม่มีความสามัคคีภายในชุมชน
- 2.12 ไม่มีการจัดกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน
- 2.13 ภาครัฐขาดการสนับสนุนชุมชน

3. ความต้องการของประชาชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนของตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

- 3.1 รายได้ของคนในชุมชนมีรายได้น้อยเพราะมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ อยากให้ภาครัฐหาแนวทางการลดต้นทุนในการทำการเกษตร
 - 3.2 ต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนในเรื่องของการจัดหาอาชีพเสริม ให้กับคนในชุมชนได้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นก็จะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
 - 3.3 ปัจจุบันราคาสินค้าแพงมากอยากให้ภาครัฐจัดหาวิทยากรมาให้ความรู้กับชุมชนในการผลิตผลิตภัณฑ์ไว้ใช้ในครัวเรือนกันเอง เช่น น้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพู
 - 3.4 อยากให้ภาครัฐจัดหาสินค้าในการอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายในราคาถูกเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน
 - 3.5 ปัญหาการว่างงานก็ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้คนว่างงานไม่มีอาชีพหันไปสนใจการเล่นการพนัน อยากให้ภาครัฐเข้ามาดูแลปัญหาการว่างงานให้กับคนในชุมชน
4. รูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในตำบลเขาชก ได้ร่วมกันเสนอ

รูปแบบร่วมกับผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชก ทั้งนี้ได้กำหนดรูปแบบที่สำคัญ คือ

4.1 รูปแบบการลดรายจ่าย เป็นการลดรายจ่ายทั้งส่วนตัวและครอบครัวที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือย หรือจำเป็นน้อยที่สุดออกไป เช่น ค่าเช่า ค่าบุหรี่ย เป็นต้น สำหรับเครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่างที่สามารถผลิตขึ้นเองได้จากวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและมีราคาถูกกว่าซื้อให้ผลิตขึ้นใช้เอง เช่น สบู่ น้ำยาล้างจาน แชมพูสระผม

4.2 รูปแบบการเพิ่มรายได้ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยหาวิถีทางในการผลิตสินค้าหรือบริการเพิ่มเติมจากอาชีพเดิมหรืออาชีพใหม่ที่คิด เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ และการสานตะกร้าพลาสติก

4.3 รูปแบบการสร้างโอกาส เป็นการพยายามทำให้กลุ่มคนจนในพื้นที่ได้มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสได้รับการพัฒนาจากภาครัฐต่างๆ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมากลุ่มคนจนเหล่านี้ขาดการรวมกลุ่มกันและถูกกีดกันออกจากโครงการพัฒนาต่างๆ

5. การดำเนินการการแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ ผู้วิจัยได้พาชาวบ้านในตำบลเขาชกไปศึกษาดูงานที่ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสองสลึง จังหวัดระยอง ที่เป็นชุมชนตัวอย่างในเรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาความยากจน จะเห็นได้ว่าการที่ให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชุมชน โดยการไปศึกษาดูงานการผลิตน้ำหมักชีวภาพและการผลิตของใช้ในครัวเรือน รวมทั้งการเชิญวิทยากรกลุ่มสานตะกร้าพลาสติก โอบอ้อมของอำเภอหนองใหญ่มาให้ความรู้กับคนในชุมชนตำบลเขาชก

อภิปรายผลการวิจัย

1. ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาความยากจนของประชาชนในตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีสภาพปัญหา คือ รายได้ของคนในชุมชนมีรายได้น้อยเพราะมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยในเรื่องของการจัดหาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน และในสถานการณ์ปัจจุบันราคาสินค้าแพงมากทำให้ค่าครองชีพของคนในชุมชนสูงขึ้น ปัญหาการว่างงานก็ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น สำหรับแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรีนั้น จากการทบทวนบริบทของชุมชน ได้ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา คือต้องมีการพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกในกลุ่ม และจัดสรรทรัพยากร

ในท้องถิ่นให้เอื้อต่อวิถีการผลิตตามเกษตรกรรมชาติ (การทำน้ำหมักชีวภาพ) การลดรายจ่ายในครัวเรือน (การทำน้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพู) การเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชน (การสานตะกร้าพลาสติก) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนชนบทจำนวนมากได้ถูกกระแสการพัฒนาทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย บางชุมชนสามารถสร้างกลไกหรือเงื่อนไขในการต่อกับกระแสการพัฒนา ดังกล่าว บางชุมชนก็ไหลไปตามกระแส และตกอยู่ในสภาพของการรอคอย การถูกพัฒนาหรือการเป็นผู้ถูกพัฒนา ประเด็นสำคัญคือ อะไรคือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้บางชุมชนดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนา ดังกล่าวที่ถาโถมและรุกคืบเข้าสู่ชุมชนอย่างหนักแน่น มิติที่สำคัญที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเป็นการมองจากภายในชุมชนออกมา (inside out) ว่าหากจะดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว ชุมชนคงต้องมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้มากกว่าการพึ่งพาภายนอก ซึ่งศักยภาพ ดังกล่าวยังคงมีอยู่จริงหรือไม่ และถ้าไม่มีจะพลิกฟื้น หรือสร้างศักยภาพนั้นขึ้นมาได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้ก็เป็นประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยต้องหาคำตอบก่อนที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งจากการสังเคราะห์ห้วงศรัทธาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของอภิชาติ พันธเสน และคณะ (2549 : 49) และการพัฒนาจิตวิทยวิจัย การจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนของไทยรัตน์ ปราณิ และคณะ (2550 : 248) ซึ่งพบว่าเงื่อนไขสำคัญของชุมชนที่เอื้อต่อการนำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาของแต่ละชุมชนนั้นมีเงื่อนไขหลายประการ ซึ่งเสรี พงศ์พิศ (2550 : 21-30) ได้เสนอทางออกของชุมชนโดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยเริ่มจากการปรับกระบวนการทัศนซึ่งหมายถึง วิธีคิด วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า รวมไปถึงการปรับการมองโลกความเป็นจริงแบบเดิมๆ ให้มามองโลกความเป็นจริงแบบใหม่ โดยปรับกระบวนการทัศนที่คิดหาทางรอดมากกว่าทางรวย โดยปรับกระบวนการทัศนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องความพอประมาณที่ยึดคุณธรรม ความดี ภูมิปัญญา และความเรียบง่าย

2. ความต้องการของประชาชนในการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน มีสิ่งที่ต้องการให้แก้ไข คือรายได้ของคนในชุมชนมีรายได้น้อยเพราะมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ อยากให้ภาครัฐหาแนวทางการลดต้นทุนในการทำการเกษตร ต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนในเรื่องของการจัดหาอาชีพเสริม ให้กับคนในชุมชนได้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นก็จะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และในปัจจุบันราคาสินค้าแพงมาก อยากให้ภาครัฐจัดหาวิทยากรมาให้ความรู้กับชุมชนในการผลิต ผลิตภัณฑ์ไว้ใช้ในครัวเรือนกันเอง เช่น น้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพู อยากให้ภาครัฐจัดหาสินค้าในการอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายในราคาถูกเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน และปัญหาการว่างงานก็ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นทำให้คนว่างงานไม่มีอาชีพหันไปสนใจการเล่นการพนัน อยากให้ภาครัฐเข้ามาดูแลปัญหาการว่างงานให้กับคนในชุมชน ซึ่งจากการศึกษาของรัตยา ต่างประโคน

(2552) พบว่าคนจนส่วนใหญ่มีความต้องการในการแก้ไขปัญหาความยากจนที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือสภาพการเป็นหนี้สินเนื่องจากมีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย คนจนมีการศึกษาน้อยขาดความรู้และความสามารถในการผลิตและการลงทุน โดยเฉพาะเรื่องการออมทรัพย์ ขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเนื่องจากขาดสินทรัพย์ในการลงทุนเพื่อประกอบอาชีพอื่นๆ หรือขาดสินทรัพย์ในการค้าประกันและมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการขาดทุนสูงจากปัจจัยดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับ รัวชัชชัย ไพโรจน์ และคณะ (2549: บทคัดย่อ) ที่พบว่ากลุ่มคนจนที่ศึกษาเป็นผู้ที่มีภาระที่ต้องรับผิดชอบสูง มีสมาชิกในครอบครัวมากและคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวต่ำหรือสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถพึ่งตนเองได้ สภาพแวดล้อมภายในชุมชนไม่น่าอยู่และไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นแหล่งแพร่ของเชื้อโรค คุณภาพชีวิตต่ำ ส่งผลให้คนในชุมชนมีสุขภาพอ่อนแอ ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ขณะที่ในบางชุมชนประสบปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติดทำให้อัตราความเสี่ยงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีสูงไม่มีระบบการเรียนรู้ ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มอื่นๆ ชุมชนขาดกระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการองค์กรภายในชุมชน เพราะขาดความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขาดการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็งและขาดข้อมูล

3. รูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในตำบลเขาชก อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรีนั้น จากการประชุมระดมความคิด (focus group) ของชุมชน ได้ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน และใช้ศูนย์การเรียนรู้ เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขึ้นในชุมชน และนอกชุมชนจนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีทำและวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อไป ซึ่งแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวมีแนวคิดในเชิงเนื้อหา คือ แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัยเพื่อแก้ไขความยากจนของคนในชุมชนกับการพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชน จากผลการดำเนินการวิจัยพบว่า ศักยภาพของคนในชุมชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้น โดยมีการปรับเปลี่ยนทั้งวิถีคิด และการปฏิบัติ ซึ่งเกิดจากการที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทดลองฝึกปฏิบัติจริง ๆ ซึ่ง อภิชาติ พันธเสน และคณะ (2549 : 156 - 160) ได้เสนอว่า การวิจัยโดยชุมชน (popular research) เพื่อการพัฒนาตนเอง ความเป็นงานวิจัยที่นักวิจัยจากองค์กรและภาคส่วนต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรประชาชนร่วมมือกันเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนค้นหาคำตอบต่อโจทย์การพัฒนาตนเอง และเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยวิถีคิด วิถีการผลิต และวิถีชีวิตของชุมชน การวิจัยจึงควรเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงสังคม (Transformative Action Learning) หรือ TALR ให้ความสำคัญต่อการสร้างความรู้ควบคู่กับการเรียนรู้ เชิงปฏิบัติการ โดยประชาชนต้องมีเป้าหมายการเสริมพลังวัฒนธรรมชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ เสรีพงศ์พิศ (2550 : 19) ได้สรุปว่า ชุมชนเกิดการเรียนรู้นำไปสู่การพึ่งพาตนเองนั้นต้องทำให้

ชาวบ้านค้นหาศักยภาพไปสู่การพึ่งพาตนเองต่อไป วิธีการนี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ เรียกว่า “ประชาพิจัย” (People Research and Development : PR&D) คือชาวบ้านวิจัยตนเอง พวกเขาเรียนรู้ตนเอง ชุมชน รู้จักเอกลักษณ์ รากเหง้า ความรู้ ภูมิปัญญาทรัพยากรท้องถิ่น เรียนรู้สถานภาพที่แท้จริงของตนเอง รายรับ รายจ่าย หนี้สิน สุขภาพ สิ่งแวดล้อมรู้จักปัญหาความต้องการและทุนของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยะวัติ บุญหลง (อ้างในสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค .2543 : 5) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research) ที่ สกว. ริเริ่มขึ้น จึงเน้นให้ “คน” ในชุมชนเข้าร่วมกระบวนการคิด ตั้งคำถามวางแผน และทำวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบและเรียนรู้จากการทำงานวิจัยที่เป็นเชิงปฏิบัติการจริง (Action Research) เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง โดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นเหตุเป็นผลงานวิจัยเช่นนี้ต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ อย่างมาก ตรงที่มีได้เน้น “ผลงานวิจัย” เป็นหลัก แต่มองการวิจัยเป็น “กระบวนการ” ในฐานะ “เครื่องมือ” ที่ จะเพิ่มพลัง (Empower) ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันจัดการชีวิตของตนเอง เป็นทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้ นอกจากนี้ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549 : 41° 44) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ซึ่งทำให้ชาวบ้านรู้ตัว เกิดปัญญารู้เท่าทันสถานการณ์ และสามารถกำหนดชีวิตตัวเองได้ ซึ่งการเรียนรู้อย่างแท้จริงของชุมชน จะต้องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในสิ่งที่เห็นว่าเป็นเรื่องมีคุณค่า เป็นประโยชน์และความจำเป็นของชุมชน ซึ่งต้องทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเริ่มจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

4. การดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้กระบวนการวิจัยที่ยึดกรอบแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นทำให้เกิดผลกระทบต่อบริบทหลายประการที่สำคัญคือ การสร้างให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชน (empowerment) มี 3 ลักษณะ คือ 1) เกิดความรู้ในท้องถิ่นและเป็นประโยชน์กับท้องถิ่นโดยตรง เช่น การฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนให้กับเด็ก ๆ ในรุ่นต่อไป 2) เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยคนท้องถิ่นเอง ทำให้คนท้องถิ่น “เก่ง” ขึ้นและทำงานต่อไปได้ดีขึ้น 3) เกิดกลไกหรือองค์กรในชุมชนที่จะจัดการสานงานต่อ กรณีนี้อาจเป็นการหนุนเสริมให้องค์กรที่มีอยู่ทำงานได้ดีขึ้น เช่น การเสริมศักยภาพของ อบต. ในด้านต่างๆ หรือการสร้างกลไกใหม่ในชุมชน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนในระดับตำบล เพื่อประสานกลุ่มออมทรัพย์กองทุนต่างๆ และบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นต้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548 : 57) และท้ายที่สุด อรุณี เวียงแสง และคณะ (2550 : 8,12) ได้เสนอกระบวนการทัศน์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยมีคำสำคัญ (keyword) คือ เป็นโจทย์ของชุมชน ชุมชนทำวิจัยเอง การมีส่วนร่วมวางแผน พัฒนา/ยกระดับการใช้ความรู้ท้องถิ่นสร้างคนมากกว่าสร้างความรู้ การเสริมพลังอำนาจของชุมชน นอกจากนี้ อรุณี เวียงแสง และคณะ จึงได้สรุปว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมี

ส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ตามแนวกระบวนการนวัตกรรมที่คนใหม่ ในการเรียนรู้ของชุมชน ที่เชื่อว่าจะสามารถเข้าไปฟื้นฟู ยุกระดับ และพัฒนาการจัดการโดยชุมชน ต่อระบบชุมชน ระบบทรัพยากร ระบบความรู้ของชุมชนได้ระดับหนึ่ง จากผลการวิจัย พบว่าได้พยายามจัดกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งทุกกิจกรรมมีเป้าหมายและวิถีทาง คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพลิกฟื้นหรือสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน โดยยึดหลักการตามแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 ควรมีหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินงานประสานความร่วมมือกับประชาชนในตำบลเพื่อต่อยอดโครงการวิจัยจะได้เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน

1.2 นวัตกรรม/หลักสูตรที่เป็นองค์ความรู้ที่บูรณาการระหว่างองค์ความรู้สากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ อีกทั้งยังเป็นการพลิกฟื้นศักยภาพของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม

1.3 การเชื่อมโยงแหล่งข้อมูล องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันขึ้นในชุมชน อันเป็นผลให้ชุมชนมีการเพิ่มพูนศักยภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรสำหรับประชาชนในชุมชนซึ่งเป็นหลักสูตรกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

2.2 ควรศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนต่อไป

2.3 ควรมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน และพฤติกรรมบางประการที่เป็นสาเหตุของความยากจนของคนในชุมชน

บรรณานุกรม

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลจังหวัด. (2557). **แผนปฏิบัติการราชการจังหวัดชลบุรี**. ชลบุรี : สำนักงานจังหวัดชลบุรี.
- ไชยรัตน์ ปราณี่ และคณะ. (2550). **การพัฒนาชุดโครงการวิจัยเดินตามพ่อ : การจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ วัลย์เสถียร. (2549). **กระบวนการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ธวัชชัย ไพไธล และคณะ. (2549). **รายงานวิจัยเรื่องการพัฒนาคนจนให้สามารถสร้างวิสาหกิจชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนตามแนวความคิดเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลนาม่อง อำเภอกุตุบาก จังหวัดสกลนคร**. สกลนคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- นภาพร คงคาหลวง.(2548). **“การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานี”**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รัตยา ต่างประโคน. (2552). **แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน : กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ถ้าใจปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สำนักงานภาค. (2548). **ดอกผลแห่งปัญญารวมเรื่องบทเรียนและกระบวนการวิจัยดีเด่น สกว.สำนักงานภาค ประจำปี 2545-2547**. เชียงใหม่ : วนิดาเพลส.
- _____. (2543). **งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการสร้างพลังปัญญาจากฐานราก**. เชียงใหม่ : วนิดาเพลส.
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2549). **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อรุณี เวียงแสง และคณะ. (2550). จากคนสามหมอกสู่คนสามน้ำจากหลักการปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : ส.เอเชียเพรส จำกัด.

Best, John W. (1981). *Research in Education*. 3rd ed. Englewood cliffs, New Jersey.

Yamane. (1967). *Taro Statistic : An Introductory Analysis*. New York : Harper & row.